

Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po 2. svetovni vojni.
Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1992, 240 strani (Viri ; 5)

Izdaje virov za čas po 2. svetovni vojni so bile do sedaj bolj redke, kot vse kaže pa jih bosta pospešila čedalje večje zanimanje javnosti za dogodke bližnje preteklosti in večja dostopnost arhivskega gradiva pri nas. Knjiga *Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po 2. svetovni vojni* je izšla v času, ko se v javnosti vrstijo razprave o problemih, ki jih obravnava omenjeno delo. V času vračanja po 2. svetovni vojni zaplenjene imovine smo dobili knjigo, v kateri so objavljeni zapisniki, navodila in poročila oblastnih in političnih organov, zakonski predpisi in uredbe ter ostalo gradivo, ki bralcu omogoča spoznavanje političnega, ekonomskega in pravnega ozadja ter samega postopka nacionalizacije.

V knjigi so objavljene tri razprave in troje vrst dokumentov. Prvo, najboljše in najpomembnejše poglavje je delo znanstvenega sodelavca Inštituta za novejšo zgodovino, dr. Jožeta Prinčiča. Že naslov razprave *Poglavitne značilnosti prve in druge nacionalizacije industrijskih podjetij na ozemlju FLRJ* (s poudarkom na LR Sloveniji) nam pove, kam je avtor usmeril pozornost. Opisal je ideološki in pravni okvir nacionalizacije gospodarskih podjetij ter tempo in način prehajanja le-teh iz privatne v državno lastnino po prvi (5. december 1946) in drugi (28. april 1948) nacionalizaciji. Prinčičeve sklepne ugotovitve so, da je z nacionalizacijo »industrija na ozemlju LR Slovenije dobila novo celostno podobo in deloma tudi težišče«, saj so bila novoustanovljena podjetja podjetja socialističnega tipa, kar se je pri nekaterih odrazilo že leta 1947 s padanjem produktivnosti.

Ob razpravi je Prinčič objavil še 95 dokumentov, ki širše pojasnjujejo njegove ugotovitve. Med dokumenti najdemo vse pomembnejše pravne akte o nacionalizaciji, navodila za izvedbo postopka, ocene in sezname s postopkom zajetih podjetij, izvlečke iz referatov vodilnih slovenskih politikov tedanjega časa, resolucije in poročila z »uradnim« pozitivnim stališčem in nasproti temu zapisnike partijskih komitejev, v katerih se je moč seznaniti tudi z negativnimi odmevi s terena. Poleg razlik med »uradnim« in »neuradnim« stališčem do nacionalizacije so razvidne še razlike med prvotnimi dejanskimi ocenami vrednosti industrijskih podjetij in končnimi cenitvami, ki so bile ponekod manjše kot desetina prvotne ocene, pa še te niso bile izplačane v celoti. Med dokumenti najdemo tudi seznam vseh 1136 nacionaliziranih gospodarskih podjetij na območju LR Slovenije.

Razpravo *Nacionalizacija industrijskih podjetij v Slovenskem Primorju in Slovenski Istri* ter izbor drugega in tretjega dela dokumentov je prispevala arhivistka Pokrajinskega arhiva Koper, Maruška Zagradnik. Prvih 37 dokumentov se nanaša na nacionalizacijo na tistem delu slovenskega ozemlja, ki je bil priključen Jugoslaviji leta 1947, drugih 20 pa na ozemlje, ki ga je Jugoslavija dobila leta 1954 po podpisu Londonskega sporazuma z Italijo. Iz dokumentov so razvidne razlike v nacionalizaciji na tem ozemlju, ki so nastale kot posledica vojaške uprave do priključitve k Sloveniji (oz. Jugoslaviji). Oblasti tu zaradi mednarodnih določb niso smele izvajati nacionalizacije do podpisa ustreznih sporazumov. Že v razpravi je Zagradnikova poudarila, da je to pogoje-

valo raznolikost lastninske strukture na tem področju, dokajšnji časovni zamik v izvedbi nacionalizacij in spore, ki so zaradi tega nastali med Jugoslavijo in Italijo in so bili dokončno razrešeni šele leta 1985. Poleg dokumentov iz fondov Arhiva Slovenije in uradnih listov, ki prevladujejo že v prvem delu, najdemo v drugem in tretjem delu še več dokumentov iz Pokrajinskega arhiva Koper in nekaj iz Arhiva Inštituta za novejšo zgodovino.

Marjan Zupančič je avtor razprave Problematika arhivskega gradiva o nacionalizaciji industrijskih podjetij v Sloveniji. V njej razlaga zgodovinarjem že znane vzroke za neohranjenost ali nedostopnost arhivskega gradiva iz prvih poveljnih let in s tem povezane težave pri delu.

Na koncu knjige je še Seznam gospodarskih podjetij, v katerem žal najdemo nekaj napak. Avtorjem bi lahko najbolj zamerili, da se v primerih, ko se je za isto podjetje uporabljalo več različnih imen ali pisav, niso poslužili kazalk in je zato iskanje v nekaterih primerih zamudno.

Vsak, ki bo vzel knjigo v roke, v njej ne bo našel le veliko novih podatkov o nacionalizaciji, temveč se mu bo razkrila podoba gospodarske politike v celoti. Njen glavni cilj je bila krepitev državnega sektorja, ki ga je Edvard Kardelj 20. junija 1945 označil kot »predpogoj za politični razvoj v bodočnosti«. S tem je Kardelj nacionalizacijo utemeljil bolj politično kot pa ekonomsko. Iz besed Borisa Kidriča ob sprejetju zakona o nacionalizaciji 5. decembra 1946 postane jasno, da je postalo sprejetje zakona o nacionalizaciji nujno za nadaljnje ekonomske ukrepe, tj. sprejetje zakona o prvem petletnem načrtu. Način sprejemanja zakona pa nam postane jasen iz zapiskov Edvarda Kocbeka: »Konspirativno so do začetka seje zadržali njen dnevni red: nujen zakon o nacionalizaciji privatnih podjetij.« Rezultati nacionalizacije so bili sledeči: po konfiskaciji imovine narodnih izdajalcev je poleti 1945 državni sektor obsegal 24,7%, privatni pa 56,5% podjetij, po drugi nacionalizaciji aprila 1948 pa je bilo v državnem sektorju 93% in v privatnem 0,7% podjetij.

Bralca lahko zmoti še ena pomanjkljivost, ki pa je nikakor ni moč pripisati avtorjem. V kataložnem zapisu o publikaciji (CIP) je namreč omenjen le urednik France M. Dolinar, nikjer pa niso navedeni avtorji razprav in izbora dokumentov.

Aleš Gabrič